

Wetenschap&Onderzoek

Sport doorstaat recessie

Na de 'eerste' recessie (2008-2010) is geconstateerd dat er toch wel erg weinig gegevens beschikbaar waren op grond waarvan iets kon worden gezegd over (ontwikkelingen in) de betaalbaarheid van sport voor de doorsneeburger, en de factoren die daarop van invloed zijn. Omdat in de Tweede Kamer regelmatig vragen werden (en worden) gesteld over dit onderwerp, heeft het Ministerie van VWS in de subsidie voor het Mulier Instituut ruimte gecreëerd om de (mogelijke) gevolgen van de recessie voor de (breedte)sport te monitoren en de kennis ter zake met aanvullend onderzoek uit te diepen. In deze bijdrage wordt ingegaan op enkele recent uitgebrachte rapporten over de contributies die leden betalen bij sportverenigingen, en de uitgaven van burgers en gemeenten aan sport. Deze uitkomsten worden gevolgd door een beschouwing.

DOOR HUGO VAN DER POEL

Om zicht te krijgen op contributiehoogtes zijn door de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN) en het Mulier Instituut de contributies van 2.750 sportverenigingen in zes verschillende sporttakken (atletiek, handbal, hockey, tennis, voetbal en volleybal) in kaart gebracht. Dit is de basis van een Contributiemonitor, die het mogelijk maakt de ontwikkeling van de contributie en contributiehoogte bij sportverenigingen te volgen, en deze ontwikkeling te koppelen aan andere datasets (variërend van conjuncturele tot demografische ontwikkelingen, en van grondprijzen tot de grootte van de verenigingen).

De Contributiemonitor 2016/2017 laat zien dat voor het seizoen 2016-2017 de gemiddelde contributies voor volwassenen varieerden van 139 (tennis) tot 281 (hockey) euro. Ook voor jeugdleden was van de zes sporten de gemiddelde lidmaatschapsprijs voor tennisverenigingen het laagst (78 euro) en voor hockey het hoogst (255 euro) (zie tabel 1). We komen hier nog op terug, maar het is goed om te weten dat voor tennis geldt dat de trainingskosten vaak niet in de contributie zijn verwerkt, omdat deze apart door een tennisschool worden berekend. Vaak betaalt de tennisser ook extra voor competitie-deelname. Bij atletiek speelt mee dat de wedstrijdlicentie niet in de kale contributie is opgenomen en dat loopgroepen die als atletiekverenigingen geregistreerd staan in veel gevallen geen eigen accommodatie gebruiken, maar trainen in de openbare ruimte, wat in de kosten flink kan schelen.

Leden van de onderzochte sporten betalen in niet-stedelijke gebieden gemiddeld dertig procent minder contributie dan leden in zeer sterk stedelijke gebieden. Tennisverenigingen vragen gemiddeld zelfs vijftig procent minder contributie in niet-stedelijke gebieden. Bij deze ruimtelijke verschillen in de contributies is een samenhang met de druk op de ruimte en de grondprijs. Hoe hoger die druk en hoe hoger de grondprijs, des te hoger de contributie.

Naast contributies zijn de toegangsprijzen voor (alle) 22 ijsbanen en voor 131 zwembaden in dit rapport in kaart gebracht (zie kaart 1). Volwassenen betalen voor een toegangskaartje voor ijsbanen gemiddeld ruim zeven euro en voor zwembaden gemiddeld bijna vijf euro. De regionale verschillen tussen toegangsprijzen voor zwembaden zijn klein en hangen niet met stedelijkheid samen.

TABEL 1 GEMIDDELDE, MINIMALE EN MAXIMALE CONTRIBUTIEHOOGTES NAAR SPORTTAK (IN EURO'S) IN 2016-2017.

SPORT	GEMIDDELDE VOLWASSENEN	MINIMAAL VOLWASSENEN	MAXIMAAL VOLWASSENEN	GEMIDDELDE JEUGD	MINIMAAL JEUGD	MAXIMAAL JEUGD
Voetbal	197	75	400	150	43	343
Hockey	281	73	530	255	105	505
Volleybal	225	60	454	174	40	397
Handbal	243	73	369	185	40	300
Atletiek	172	35	381	144	46	259
Tennis	139	25	455	78	10	403

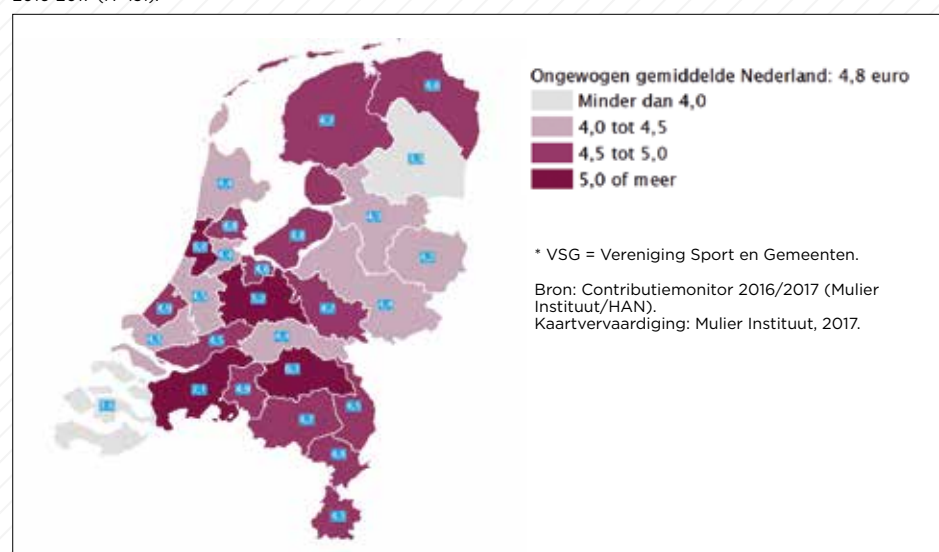
Bron: Contributiemonitor 2016/2017 (Mulier Instituut/HAN).

TABEL 2 NETTO-UITGAVEN VAN GEMEENTEN AAN SPORT, DIVERSE INDICES, AANDEEL SPORT IN UITGAVEN.

JAAR	SPORT (IN MILJOENEN EURO'S)	INDEX SPORT	INDEX TOTALE UITGAVEN	INDEX SPORT, INCLUSIEF INFLATIE	AANDEEL SPORT IN UITGAVEN (IN PROCENTEN)
2010	1.141	100	100	100	1,7
2011	1.149	101	97	98	1,8
2012	1.165	102	96	97	1,8
2013	1.190	104	93	97	1,9
2014	1.218	107	89	98	2,0
2015	1.210	106	97	97	1,9
2016	1.202	105	95	96	1,9
2017 begroting*	1.028	90	85	81	1,8

* De begroting is met 2017 anders georganiseerd; de verwachte inflatie over 2017 is 1,4 procent.
Bron: IV3-data CBS, 2010-2017, bewerking: Mulier Instituut, 2017. Inflatiegegevens Statline (4-10-2017).

KAART 1 GEMIDDELDE TOEGANGSPRIJS (ONGEWOGEN, IN EURO'S) ZWEMBADEN NAAR VSG*-REGIO, IN 2016-2017 (N=131).

Consumentenuitgaven aan sport

In driekwart van de Nederlandse huishoudens worden uitgaven aan sport gedaan. Dit betreft uitgaven voor actieve sportbeoefening en voor het volgen van sport (live en in de media). Een Nederlands huishouden dat geld uitgeeft aan sport, besteedt op jaarbasis gemiddeld 672 euro aan sportkleding en lidmaatschappen (alle huishoudens: gemiddeld 502 euro per jaar). Bij lidmaatschappen kan het gaan om contributies van sportverenigingen, maar ook om abonnementen bij zwembaden of fitnesscentra.

Het besteedbaar inkomen heeft een relatie met de vraag naar sportproducten en

-diensten. In huishoudens die in 2016 minder te besteden hadden dan in 2015, is minder uitgegeven aan sportproducten dan in huishoudens die meer te besteden hadden. Beneden-modale huishoudens zijn eerder geneigd om te bezuinigen op hun sportuitgaven en minder bereid om meer te betalen. Van de verenigingsleden met een beneden-modaal huishoudensinkomen, geeft een kwart aan niet meer te kunnen betalen dan de huidige contributie.

Jaarlijks wordt in elf procent van de gezinnen waar in verenigingsverband wordt gesport, een sportlidmaatschap opgezegd. In bijna één op de vijf gevallen was in 2016 de prijs van een lidmaatschap

van een sportvereniging de belangrijkste reden om het lidmaatschap te beëindigen. In ruim een kwart van de keren dat een lidmaatschap werd opgezegd, kwam daar een ander lidmaatschap voor in de plaats.

Sportuitgaven van gemeenten

In 2016 zijn de totale (netto)sportuitgaven van gemeenten in Nederland marginaal teruggelopen. Gelet op de begrotingen voor 2017 is de verwachting dat de daling in sportuitgaven van gemeenten zich in 2017 doorzet. De kanttekening hierbij is dat in voorgaande jaren is gebleken dat de realisatie vaak hoger uitvalt dan de begroting. Naar verwachting zal de terugval in de totale sportuitgaven van gemeenten dus lager uitvallen dan voorzien in tabel 2. Verder hebben we te maken met een verandering in begrotingssystematiek, waardoor cijfers uit 2016 en 2017 niet helemaal te vergelijken zijn.

Indien voor inflatie wordt gecorrigeerd, is sprake van een daling van vier procent in sportuitgaven over de periode 2010-2016. De totale (netto)sportuitgaven van gemeenten bedroegen in 2016 1.202 miljoen euro. De lichte daling van de sportuitgaven in 2016 lijkt samen te hangen met de daling van de totale gemeentelijke uitgaven. Het aandeel van sportuitgaven in de totale uitgaven van gemeenten blijft in de tijd stabiel op bijna twee procent (zie tabel 2).

Per inwoner gaven gemeenten gemiddeld 64,90 euro uit in 2016. De verschillen tussen gemeenten zijn groot. Er zijn gemeenten die minder dan dertig euro per inwoner uitgeven, maar ook gemeenten die negentig euro of meer uitgeven. De grootste uitgaven zijn voor de exploitatie van sportvoorzieningen. Het betreft 23,80 euro voor de exploitatie van 'eigen' voorzieningen en 9,50 euro voor uitbestede exploitatie, meestal in de vorm van 'exploitatie-subsidie'. De tweede kostenpost is (investeringen in) nieuwe sportvoorzieningen (22 euro). Aan sportstimulering wordt 9,60 euro uitgegeven. Daarbij dient te worden opgemerkt dat dit deels subsidies aan verenigingen betreft voor het beheer of zelfwerkzaamheid bij met name buitensportaccommodaties. Uiteindelijk is zo'n 85 tot 90 procent van de gemeentelijke uitgaven aan sport gerelateerd aan sportaccommodaties. ●

Hugo van der Poel is directeur van het Mulier Instituut

MONITORING MOET WORDEN VOORTGEZET, VERBREED EN VERDIEPT

Na twee recessieperiodes kan worden geconcludeerd dat sportuitgaven, in vergelijking met andere uitgaven in de onderzochte periodes, niet erg gevoelig zijn voor het economisch tij. Dat is misschien ook niet zo vreemd. Voor de meeste mensen veranderde er in de voorbije recessieperiodes niet echt veel, zoals nu ook niet bij de alom verkondigde economische groei. 'Recessie' is een macrobegrip, dat voor de meeste mensen meer zicht- en voelbaar is in de media dan in de huishoudportemonnee. Uitzonderingen zijn de huishoudens die direct te maken kregen met faillissement en/of werkloosheid, en beleids-terreinen waarop de overheid fors heeft bezuinigd. Bij sport is dat laatste niet gebeurd, zoals de monitor van de gemeentelijke sportuitgaven laat zien. De landelijke sportuitgaven bedroegen in 2008 iets meer dan 115 miljoen, en bewegen nu richting 165 miljoen. Hoewel dit bedrag in absolute zin in het niet valt bij de gemeentelijke uitgaven aan sport, is het in het afgelopen decennium wel een belangrijk signaal van de rijksoverheid geweest dat de sportuitgaven ten tijde van de recessie moesten worden ontzien. En dat is op gemeentelijk niveau gebeurd.

Dat de sportuitgaven bij een deel van de gemeenten iets teruglopen, en bij andere juist wat oplopen, weerspiegelt meer de demografische ontwikkelingen in het land dan de stand van de economie. De gemeentelijke uitgaven gaan voor het overgrote deel naar zwembaden, voetbalvelden en sporthallen - voorzieningen die vooral door de jeugd worden gebruikt, veelal in verenigingsverband. In gebieden waar de bevolking krimpt, en vooral ontgroent, neemt de behoefte aan dit type voorzieningen af. Zolang accommodaties verouderen en de bezettingsgraad terugloopt, maar de accommodaties om sociale redenen in stand worden gehouden, is er een beperkt effect op de sportuitgaven van gemeenten. Er komt

echter een moment dat deze accommodaties vragen om een grote renovatie of (ver)nieuwbouw, of moeten worden opgeheven. In dat laatste geval zullen de sportuitgaven dalen, omdat het gemeentelijk aanbod zich heeft aangepast aan de behoefte.

In de grote steden die te maken hebben met een groeiende bevolking, speelt een ander probleem. Hier is alles duurder, in het bijzonder de grond. De kostprijs van het gemeentelijk sportaanbod is hier hoger, en de uitdaging is om de relatief hoge (grond)kosten te dempen om het sportaanbod voor de lagere-inkomensgroepen in de steden toegankelijk te houden. Zoals kaart 1 laat zien, lukt dat in elk geval bij zwembaden heel aardig. Dit verklaart mede waarom de sportuitgaven in de grote gemeenten hoger zijn dan in kleinere gemeenten.

De gemeentelijke sportuitgaven zijn vooral bedoeld om de sport voor iedereen betaalbaar te houden. Iedereen heeft het (sociale) recht om aan sport deel te nemen, en de sportexterne effecten (gezondheid, leefbaarheid, et cetera) worden groter als meer mensen deelnemen aan sport. Als de overheidsuitgaven aan sport min of meer stabiel blijven, mag verwacht worden dat dat een dempend effect heeft op de ontwikkeling van de contributiehoogte bij verenigingen, en zeker bij verenigingen die gebruikmaken van gemeentelijke sportvoorzieningen. Als we kijken naar de hoogte van de contributies (zie tabel 1), zien we op het eerste oog betaalbare bedragen. Dat contributies relatief toch zo veel aandacht trekken in de discussie over de betaalbaarheid van sport, is niettemin begrijpelijk: lidmaatschapsgelden zijn onvermijdelijk om te kunnen meedoen, terwijl bijkomende kosten voor kleding, schoeisel, materialen, verplaatsingen en verteringen in de horeca gespreid komen, variabel zijn en soms over het hoofd worden gezien als sportgerelateerd (bijvoorbeeld de

verplaatsingskosten per auto). Verder tellen lidmaatschapskosten in een huishouden gauw op als iedereen in het huishouden lid is van één of meer clubs.

Met de Contributiemonitor willen we de ontwikkeling van de contributies in de komende jaren volgen, en verschillen in contributies verklaren. Wij verwachten dat de contributies zich 'voorzichtig' blijven ontwikkelen - dat wil zeggen: meebewegen met de inflatie. Als af en toe sprake is van een schoksgewijze verhoging, zal dat meestal terug te leiden zijn tot een investering in een nieuw clubhuis, de kwaliteit van de trainers of iets dergelijks. In de rapportage *Consumentenuitgaven aan sport 2016* is een hoofdstuk opgenomen van Willem de Boer (HAN) over de betalingsbereidheid voor sportlidmaatschappen. Daaruit blijkt dat de helft van de leden bij fitnesscentra niet bereid is meer te betalen voor het huidige lidmaatschap, tegen een derde van de verenigingsleden. De vraag hierbij was of men meer wilde betalen als de vereniging/het fitnesscentrum geconfronteerd wordt met hogere kosten en/of lagere inkomsten. Het verschil in betalingsbereidheid tussen fitnesscentra en verenigingen heeft er mogelijk mee te maken dat bij een vereniging een dergelijke kwestie ter sprake komt in de ALV, en leden kunnen zien waarom de contributie moet worden aangepast en eventuele alternatieve opties kunnen bespreken. Dat er een zeker *consumer surplus* is, blijkt daaruit dat tachtig procent van de verenigingsleden die eventueel meer willen betalen, bereid is dertig euro of meer extra te betalen voor het lidmaatschap.

Hoewel bij ongeveer de helft van de huishoudens een bereidheid bestaat om meer te betalen voor de contributie, is er toch ook een aanzienlijke groep huishoudens voor wie de betaalbaarheid van sport wel degelijk een rol speelt en deelname aan sport belemmert. Bijna veertig procent van de

huishoudens geeft aan geen hogere contributie te kunnen betalen. Hier zal een deel van de respondenten strategisch geantwoord hebben, maar bekend is dat bijna één op de tien huishoudens onder de lage-inkomensgrens zit van 2.000 euro per maand, voor een gezin met twee volwassenen en twee kinderen. Voor dergelijke huishoudens zijn lidmaatschappen van honderd euro per kind al flinke uitgaven, om niet te zeggen ronduit problematisch, als daar ook nog eens kosten bij komen van kleding, sportmaterialen en vervoer, en de kinderen nog op zwembaden moeten. Regelingen zoals die worden aangeboden door Jeugdsportfonds en Stichting Leergeld zijn in dit soort situaties bijzonder welkom en waardevol. Idealiter worden hiervoor gelden vanuit armoedebeleid beschikbaar gesteld.

Met de besproken rapporten beginnen we zicht te krijgen op de financiële aspecten van en geldstromen in de breedtesport. Om ontwikkelingen in de tijd te kunnen zien en verschillen te verklaren zal de monitoring moeten worden voortgezet, verbreed en verdiept. Beleidsmatig is daarbij vooral van belang meer inzicht te krijgen hoe de overheidsbestedingen in de (breedte)sport zo kunnen worden ingericht, dat ze het meest efficiënt en effectief bijdragen aan het toegankelijk maken van de sport voor diegenen die nu (financiële) belemmeringen ervaren. Hoe pakt een verschuiving uit van objectsubsidies (voor accommodaties) naar subjectsubsidies (bijvoorbeeld via het Jeugdsportfonds)? Wat doet privatisering met de contributiehoogte en betaalbaarheid van de sport? Wat is de bijdrage van contributie aan de verenigingsbaten, wat is het aandeel van andere inkomstenbronnen (uit de kantine, uit sponsoring, loterijen)? Het Mulier Instituut streeft ernaar de komende jaren op dit soort vragen meer en betere antwoorden te vinden dan er nu beschikbaar zijn.